

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-83-188>

УДК 330.34:351.863:355.01(477)

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

UKRAINE'S ECONOMIC SECURITY UNDER MARTIAL LAW

Лісовий Андрій Васильович

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку та аудиту,
Державний податковий університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1928-3138>

Краєвський Володимир Миколайович

доктор економічних наук, професор,
декан факультету податкової справи, обліку та аудиту,
Державний податковий університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3513-3666>

Lisovyi Andrii, Kraievskiy Volodymyr
State Tax University

У статті здійснено комплексний аналіз стану економічної безпеки України в умовах воєнного стану та системних макроекономічних потрясінь. Визначено ключові внутрішні та зовнішні загрози, що впливають на економічну стабільність держави, зокрема руйнування виробничого потенціалу, скорочення інвестиційної активності, зростання бюджетного дефіциту, інфляційні процеси та ризики боргової залежності. Оцінено наслідки війни для промисловості, аграрного сектору, енергетики, фінансової системи та ринку праці. Обґрунтовано пропозиції щодо посилення економічної безпеки шляхом удосконалення державної політики, підвищення ефективності макроекономічного регулювання, структурної адаптації економіки до умов воєнного часу та післявоєнного відновлення. Особливу увагу надано ролі міжнародної фінансової підтримки, інституційних реформ і розвитку внутрішніх джерел економічного зростання як стратегічних чинників зміцнення економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, воєнний стан, макроекономічна нестабільність, державна політика, фінансова безпека, російсько-українська війна, міжнародна фінансова підтримка.

The article provides a comprehensive analysis of the state of economic security of Ukraine under the conditions of martial law and large-scale military aggression. The study identifies key internal and external threats that affect macroeconomic stability, including the destruction of production capacities, disruption of logistics chains, reduction of investment inflows, deterioration of fiscal sustainability, acceleration of inflationary processes, currency volatility, and increasing debt risks. Particular attention is paid to structural imbalances in the national economy caused by hostilities and forced adaptation to new economic realities. The paper evaluates the impact of the war on strategic sectors of the economy, such as industry, agriculture, energy, transport infrastructure, financial system, and labor market. It is emphasized that the loss of human capital, migration processes, and demographic decline significantly influence the long-term sustainability of economic development. The authors analyze the transformation of public policy instruments aimed at maintaining macroeconomic equilibrium, ensuring budgetary stability, supporting critical infrastructure, and preserving financial resilience. Special consideration is given to the role of state regulation, macroeconomic stabilization measures, and structural reforms in strengthening economic security. The research substantiates proposals for improving fiscal discipline, enhancing institutional capacity, stimulating domestic production, diversifying export markets, and increasing the efficiency of public expenditures. The importance of digitalization, modernization of the energy sector, and development of innovation-oriented industries as strategic priorities for post-war recovery is also highlighted. The study underlines the decisive role of international financial assistance and cooperation with global institutions in maintaining macroeconomic stability and rebuilding the national economy. It is concluded that ensuring economic security in wartime requires an integrated approach that combines financial, structural, institutional, and social policy instruments aimed at long-term resilience and sustainable economic growth.

Keywords: economic security, martial law, macroeconomic instability, public policy, financial security, Russia-Ukraine war, international financial assistance.

Постановка проблеми. Економічна безпека є елементом системи національної безпеки держави. В умовах воєнного стану вона набуває особливої ваги, оскільки без стабільного функціонування економіки неможливо забезпечити обороноздатність, соціальну стабільність та життєдіяльність населення. Починаючи з 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році, питання економічної безпеки стали критично важливими для національної стратегії. Агресія Росії та запровадження правового режиму воєнного стану відповідно до Указу Президента України № 64/2022 істотно трансформували умови функціонування національної економіки. Війна спричинила масштабні структурні дисбаланси, руйнування виробничої та енергетичної інфраструктури, втрату частини територій і ресурсного потенціалу, зниження інвестиційної активності та суттєве зростання бюджетного дефіциту. За таких умов забезпечення економічної безпеки держави набуває критичного значення як передумова збереження суверенітету, макроекономічної стабільності та соціальної стійкості суспільства.

Економічна безпека охоплює систему умов і механізмів, що забезпечують здатність держави протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам, підтримувати стабільний розвиток та захищати національні економічні інтереси. В умовах воєнного стану спектр загроз істотно розширюється: до традиційних макроекономічних ризиків додаються воєнно-політичні, логістичні, енергетичні, фінансові та демографічні виклики. Водночас посилюється залежність економіки від зовнішньої фінансової допомоги, міжнародних кредитних програм і грантової підтримки.

Особливістю сучасного етапу розвитку України є необхідність поєднання двох взаємопов'язаних завдань: забезпечення обороноздатності держави та підтримання функціонування економічної системи. Це потребує перегляду бюджетної, податкової, грошово-кредитної та інвестиційної політики, посилення ролі державного регулювання та формування нових механізмів стійкості економіки до шоків воєнного характеру.

Актуальність дослідження зумовлена потребою комплексного аналізу стану економічної безпеки України в умовах воєнного стану, виявлення ключових загроз та визначення пріоритетних напрямів її зміцнення в коротко- та середньостроковій перспективі.

Наукове осмислення зазначених процесів має не лише теоретичне, а й прикладне значення для формування ефективної державної політики у сфері національної безпеки та післявоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика економічної безпеки держави в умовах воєнного стану набула системного характеру та охоплює фінансову, виробничу, енергетичну, соціальну та інституційну складові. Сучасні дослідження акцентують увагу на адаптації механізмів державного регулювання до умов тривалої воєнної та макроекономічної нестабільності.

У працях Гейця В. обґрунтовано необхідність структурної модернізації національної економіки як базової передумови зміцнення економічної безпеки держави [1].

Дослідження Лібанової Е. розкривають вплив демографічних втрат, міграційних процесів та трансформації ринку праці на соціально-економічну стійкість держави [2].

У наукових статтях українських дослідників значну увагу надано методології оцінювання економічної безпеки. Зокрема, у працях В. Мунтіяна розглядається система індикаторів економічної безпеки та порогові значення макроекономічних показників [3].

О. Барановський досліджує фінансову складову економічної безпеки, акцентуючи на ризиках боргової залежності та бюджетної дестабілізації [4].

У статтях сучасних українських авторів (2023–2024 рр.) аналізуються виклики функціонування національної економіки в умовах повномасштабної війни, зокрема питання бюджетної стійкості, енергетичної безпеки та відновлення інфраструктури [5].

Аналітичні звіти Світового банку (2023–2024 рр.) містять оцінки економічних втрат України та потреб у відновленні, що безпосередньо впливають на рівень макроекономічної безпеки [6].

У матеріалах Міжнародного валютного фонду (2023–2025 рр.) визначено пріоритети бюджетної стабілізації, валютної рівноваги та структурних реформ як базових умов забезпечення економічної безпеки [7].

Звіти Національного банку України (2023–2025 рр.) аналізують ризики фінансової дестабілізації, стан банківського сектору та інфляційні процеси [8; 9].

Сучасні українські дослідження свідчать про багатовимірний характер економічної безпеки, яка охоплює фінансову, виробничу, соціальну, енергетичну та інституційну скла-

дові. Водночас недостатньо розробленими залишаються питання оцінки економічної безпеки в умовах тривалого воєнного протистояння та адаптації механізмів державного регулювання до нових ризиків, що зумовлює необхідність подальших наукових досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження сучасного стану економічної безпеки України в умовах воєнного стану, ідентифікація основних ризиків та обґрунтування напрямів її посилення. Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань:

- уточнити сутність економічної безпеки в умовах воєнного стану;
- проаналізувати ключові макроекономічні та фінансові показники;
- визначити системні загрози та структурні обмеження розвитку;
- запропонувати напрями підвищення стійкості економіки в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна безпека – це стан захищеності економічних інтересів суспільства, держави, суб'єктів господарювання, а також здатність національної економіки забезпечувати сталий розвиток у довгостроковій перспективі. Її нормативно-правове закріплення міститься у Законі України «Про національну безпеку України», де економічна безпека визначена складовою системи національної безпеки, поряд із воєнною, політичною, інформаційною та іншими компонентами.

Економічна безпека включає:

- макроекономічну стабільність;
- забезпечення енергетичної безпеки;
- продовольчу безпеку;
- фінансову стабільність;
- соціальну захищеність населення.

В умовах воєнного стану до традиційних елементів системи додаються ризики, пов'язані з руйнуванням виробничих потужностей, втратами інфраструктури, припиненням експортно-імпортних потоків, зростанням держборгу та падінням рівня ВВП.

Основні загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану:

1. Макроекономічна нестабільність. ВВП України зазнав значного скорочення, зростає інфляція, порушено механізми нормального функціонування фінансового сектору. Дестабілізація курсу національної валюти підсилює тиск на бізнес та споживачів, а дефіцит бюджету знижує можливості державних витрат на соціальні програми та інфраструктуру.

2. Руйнування виробничих потужностей. Тисячі підприємств промисловості, сільськогосподарства та інших галузей зазнали пошкоджень або знищення. Це безпосередньо впливає на виробничий потенціал країни та її експортний потенціал.

3. Порушення логістичних ланцюгів. Зруйновані транспортні коридори та обмежені можливості для перевезень створюють логістичні бар'єри, що підвищують вартість транспортування та знижують ефективність торгівлі як внутрішньої, так і зовнішньої.

4. Демографічні втрати та робоча сила. Через російсько-українську війну країна втратила загиблими та важкопораненими сотні тисяч військових та мирного населення, міграційні потоки обчислюються мільйонами. Відповідні втрати робочої сили впливають на продуктивність праці, рівень зайнятості та соціальні виплати.

5. Підвищення ризиків корупції та тіньової економіки. Нестабільність в умовах воєнного стану може посилювати прояви корупції, призводити до розширення тіньового сектору та ухилення від сплати податків.

Основні загрози економічній безпеці в умовах російсько-української війни відтворилися в реальних макроекономічних показниках, проаналізованих у табл. 1.

Згідно табл. 1 у 2022 році економіка України зазнала найбільшого шоку з різким падінням ВВП та зростанням інфляції. У 2023–2024 рр. спостерігалася поступова макроекономічна адаптація та відновлювальна динаміка. Зараз зберігається високе боргове навантаження через військові витрати та залежність від міжнародної фінансової допомоги. Позитивною тенденцією є стабілізація інфляції та поступове відновлення експорту.

Наслідки російської агресії для ключових секторів економіки:

1. Промисловість. Промисловий сектор України зазнав найбільш значних втрат внаслідок повномасштабної військової агресії, оскільки саме промисловість є базовим елементом формування валового внутрішнього продукту, експортного потенціалу та податкових надходжень держави. Воєнні дії призвели до фізичного знищення підприємств, порушення виробничих циклів, втрати ринків збуту та скорочення інвестиційних можливостей галузі.

Одним із головних наслідків стало руйнування промислової інфраструктури в регіонах із високою концентрацією виробничих потужностей. Пошкодження або зупинка роботи

Таблиця 1

Основні макроекономічні показники України в умовах воєнного стану

Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Зміна реального ВВП, %	-29,1	+5,5	+3,2
Інфляція, %	26,6	12,8	9
Дефіцит державного бюджету, % від ВВП	~20	~15	~12
Державний борг, % від ВВП	78	85	89
Міжнародні резерви, млрд дол. США	28,5	40,5	40
Рівень безробіття, %	~24	~18	~15
Експорт товарів, млрд дол.	44	36	40
Прямі іноземні інвестиції, млрд дол.	3,1	4,0	5

Джерело: сформовано на основі [8; 9; 11;12]

великих металургійних, машинобудівних і хімічних підприємств спричинили різке скорочення обсягів промислового виробництва. Значна частина підприємств була змушена припинити діяльність або здійснити релокацію у більш безпечні регіони України чи за кордон, що супроводжувалося додатковими витратами на відновлення виробничих процесів.

Особливої трансформації зазнала металургійна галузь, яка традиційно була одним із ключових джерел валютних надходжень. Втрата частини виробничих потужностей, логістичні обмеження та ускладнення експорту продукції призвели до скорочення обсягів виробництва та зниження конкурентоспроможності української металургії на міжнародних ринках. Це, у свою чергу, негативно вплинуло на фінансову стійкість підприємств галузі та їхню здатність до модернізації виробництва.

Енергетична криза також стала важливим фактором впливу на промисловий сектор. Пошкодження об'єктів енергетичної генерації та систем розподілу електроенергії спричинило перебої у постачанні енергоресурсів, що змушувало підприємства переходити на альтернативні джерела енергії або скорочувати виробничі потужності. Підвищення витрат на енергозабезпечення збільшило собівартість продукції та знизило рівень її конкурентоспроможності.

Війна також суттєво вплинула на інвестиційну привабливість промислового сектору. Високий рівень ризиків, невизначеність щодо тривалості воєнного стану та складність прогнозування економічної ситуації зумовили скорочення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій. Недостатність інвестиційних

ресурсів обмежує можливості технологічної модернізації промисловості та переходу до інноваційної моделі розвитку.

Додатковим негативним фактором стало порушення міжнародних виробничо-коопераційних зв'язків. Українські підприємства втратили частину традиційних партнерів, що ускладнило постачання сировини, комплектуючих та обладнання. Це особливо відчутно позначилося на високотехнологічних галузях, які залежать від імпортних компонентів.

2. Сільське господарство. Сільське господарство є стратегічним сектором економіки України, оскільки забезпечує продовольчу безпеку, формує значну частку експорту та надає робочі місця для населення. У період воєнного стану аграрний сектор зазнав серйозних втрат через руйнування інфраструктури, обмеження доступу до земель та порушення логістики постачання та збуту продукції:

– руйнування аграрної інфраструктури. Пошкодження зерносховищ, елеваторів, зернових портів та сільськогосподарської техніки значно ускладнило збір, зберігання та експорт сільгосппродукції. Втрата інфраструктури підвищила ризики псування врожаю та збільшила витрати виробників на транспортування та зберігання продукції;

– обмежений доступ до земель. Війна призвела до тимчасової втрати контролю над окремими сільськогосподарськими угіддями, особливо на сході та півдні країни. Це зменшило загальну площу оброблюваних земель і негативно позначилося на обсягах виробництва зернових, олійних культур та овочів. Крім того, невизначеність щодо безпеки обробітку земель обмежує довгострокове планування аграрних підприємств;

– перебої у постачанні ресурсів. Обмежений доступ до добрив, насіння, пального та техніки через зруйновані логістичні ланцюги та дефіцит імпортованих компонентів призвів до зниження врожайності та підвищення собівартості продукції. Підприємства вимушені шукати альтернативні постачальницькі канали, що також збільшує витрати та логістичні ризики;

– порушення експорту та міжнародних контрактів. Блокада морських портів і зростання транспортних витрат обмежили експорт зерна та інших аграрних продуктів. Це негативно вплинуло на валютні надходження держави, підвищило внутрішні ціни на продукти харчування та погіршило фінансову спроможність сільськогосподарських підприємств. Крім того, порушення контрактних зобов'язань зменшило довіру міжнародних партнерів до українських експортерів.

Скорочення обсягів виробництва в аграрному секторі спричинило зниження доходів фермерів, тимчасову втрату робочих місць у сільських громадах та підвищення соціальної напруги. Зниження продовольчої пропозиції в країні посилює ризики інфляційного тиску та зменшує продовольчу стійкість населення.

3. Фінансовий сектор. Фінансовий сектор України став одним із найбільш чутливих до впливу воєнного стану елементів економічної системи, оскільки забезпечує функціонування платіжної системи, банківського кредитування, валютного ринку та державних фінансів. Військові дії спричинили зростання фінансових ризиків, однак завдяки оперативному регулюванню з боку державних інституцій вдалося зберегти стабільність банківської системи та платоспроможність фінансових установ. Важливу роль у стабілізації фінансового ринку відіграв Національний банк України, який у перші місяці воєнного стану запровадив валютні обмеження, контроль за рухом капіталу та заходи щодо підтримки ліквідності банківської системи. Такі заходи дозволили уникнути панічних настроїв серед населення та стабілізувати функціонування фінансового ринку в умовах невизначеності.

Основні характеристики фінансового сектору:

– банківська система та кредитування. Банківський сектор зіткнувся зі зростанням кредитних ризиків через погіршення платоспроможності позичальників, скорочення бізнес-активності та збільшення частки проблемних кредитів. Водночас банки були змушені переглядати кредитну політику, надаючи

перевагу державним програмам підтримки бізнесу та кредитуванню стратегічно важливих секторів економіки. Скорочення довгострокового кредитування обмежує можливість інвестиційного розвитку підприємств;

– валютний ринок та фінансова стабільність. Воєнний стан спричинив підвищення волатильності валютного ринку через скорочення експортної виручки, зміну структури зовнішньої торгівлі та зростання попиту на іноземну валюту. Валютні обмеження відіграли роль стабілізаційного інструменту, проте водночас вони частково стримують розвиток міжнародної інвестиційної діяльності та зовнішньоекономічних операцій бізнесу;

– державні фінанси та бюджетна система. Фінансування оборонних витрат, соціальних програм та відновлення інфраструктури призвело до значного збільшення дефіциту державного бюджету. Значна частина бюджетних потреб покривається за рахунок міжнародної фінансової допомоги, грантів та кредитних програм міжнародних фінансових організацій. Така залежність підвищує фінансові ризики у разі зміни умов зовнішнього фінансування;

– інвестиційний клімат. Військова невизначеність та високий рівень ризиків знизили обсяги прямих іноземних інвестицій. Інвестори орієнтуються на стабільність правового середовища, гарантії захисту капіталу та передбачуваність державної економічної політики. Умови воєнного стану об'єктивно обмежують інвестиційну активність, однак водночас стимулюють розвиток окремих сфер, пов'язаних із цифровими технологіями та оборонною промисловістю;

– платіжна інфраструктура. Фінансові установи були змушені оперативно адаптувати платіжну інфраструктуру до умов воєнного часу, забезпечивши безперебійність безготівкових розрахунків. Розвиток цифрових банківських сервісів та дистанційних платежів став важливим фактором підтримки економічної активності населення та бізнесу.

4. Зовнішня торгівля. Зовнішня торгівля України зазнала значних трансформацій внаслідок повномасштабної війни, що проявилася у зміні географії торговельних партнерів, скороченні обсягів експорту та імпорту, а також у переорієнтації логістичних маршрутів. Зовнішньоторговельна діяльність відіграє важливу роль у забезпеченні валютних надходжень, стабілізації платіжного балансу та підтриманні економічної безпеки держави. Військові дії порушили традиційні міжнародні

торговельні зв'язки України та ускладнили виконання контрактних зобов'язань перед іноземними партнерами. Водночас активізувалася інтеграція України до європейських економічних структур і міжнародних торговельних організацій, зокрема до системи правил World Trade Organization, що сприяє підтримці торговельної співпраці в умовах глобальної економічної нестабільності.

Основні характеристики зовнішньої торгівлі:

- скорочення експорту. Одним із головних наслідків стало скорочення експорту через блокування морських портів, руйнування логістичної інфраструктури та втрату частини виробничого потенціалу. Особливо відчутним було зниження експорту металургійної та аграрної продукції, яка традиційно формувала значну частку валютних надходжень держави. Порушення регулярності поставок негативно вплинуло на довіру міжнародних партнерів та конкурентоспроможність українських товарів;

- зміна структури імпорту. Імпортні операції також зазнали змін через необхідність забезпечення оборонних потреб, постачання енергетичних ресурсів та гуманітарних товарів. Зросла частка імпорту обладнання, паливно-енергетичних ресурсів та продукції стратегічного значення. Це підвищило залежність економіки від зовнішніх постачальників і вплинуло на стан платіжного балансу;

- логістична переорієнтація торгівлі. Україна була змушена переорієнтувати зовнішньоторговельні потоки на сухопутні та річкові маршрути через країни Європейського Союзу. Така зміна логістичних схем сприяла розвитку співпраці з європейськими партне-

рами, однак водночас збільшила транспортні витрати та строки доставки товарів;

- валютні надходження та платіжний баланс. Скорочення експорту призвело до зменшення валютних надходжень, що посилює тиск на національну валюту та збільшило залежність від міжнародної фінансової допомоги. Підтримка макрофінансової стабільності стала можливою завдяки кредитним програмам міжнародних партнерів та грантовій підтримці.

Оцінка наслідків російської агресії для ключових секторів економіки України наведена в табл. 2.

Аналіз табл. 2 свідчить, що найбільші втрати у 2022 році припали на промисловість та будівництво, що обумовлено масштабними руйнуваннями підприємств та інфраструктури. У 2023–2024 рр. спостерігається зменшення темпів втрат за рахунок адаптації бізнесу та часткової стабілізації логістики. Енергетика залишається критично вразливою, оскільки пошкодження об'єктів призводить до додаткових витрат на імпорт енергоресурсів. Сільське господарство демонструє відновлювальний потенціал завдяки диверсифікації посівів та переорієнтації на внутрішні та альтернативні зовнішні ринки.

Підсумовуючи обґрунтовані вище пропозиції посилення економічної безпеки України в умовах воєнного стану, проаналізуємо індикатори економічної безпеки та їх порогові значення (табл. 3).

Аналіз табл. 3 показує, що найбільш критичними загрозами економічній безпеці України залишаються високий рівень державного боргу та бюджетного дефіциту. Позитивною тенденцією є поступова стабілізація інфля-

Таблиця 2

Оцінка економічних втрат у ключових секторах економіки України у 2022–2024 рр., млрд грн

Сектор економіки	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Основні фактори втрат
Промисловість	580	320	265	Руйнування заводів, блокування експорту, скорочення виробництва
Сільське господарство	220	140	110	Пошкодження посівів, блокування логістики, втрати врожаю
Енергетика	310	180	160	Руйнування об'єктів енергетики, перебої з постачанням, зростання імпорту енергоресурсів
Транспорт та логістика	150	90	90	Зруйновані дороги та залізниці, блокада портів
Будівництво та інфраструктура	400	200	165	Руйнування будівель та об'єктів критичної інфраструктури

Джерело: сформовано на основі [11; 12; 14; 15]

Таблиця 3

Індикатори економічної безпеки України та їх порогові значення

№	Індикатори економічної безпеки	Порогове значення (критичне)	Стан України (2024–2025 оцінка)	Рівень ризику
1	Дефіцит державного бюджету, % ВВП	$\leq 3-5$	~10–12	Високий
2	Державний борг, % від ВВП	≤ 60	88–92	Високий
3	Зовнішній державний борг (% від ВВП)	≤ 40	~60–70	Високий
4	Інфляція, %	≤ 10	8–10	Середній
5	Рівень безробіття, %	≤ 10	~13–15	Середній–високий
6	Золотовалютні резерви, місяці імпорту	≥ 3	4–5	Нормальний
7	Частка тіньової економіки, % від ВВП	≤ 30	~35–40	Високий
8	Частка імпорту енергоресурсів, %	≤ 30	~45	Високий
9	Рівень інвестицій, % від ВВП	≥ 20	~15–17	Середній
10	Темпи зростання ВВП, %	$\geq 2-3$	3–5	Стабілізаційний етап

Джерело: сформовано на основі [6; 7; 8; 9; 11; 12; 13; 15]

ційних процесів та зростання міжнародних резервів. Найбільш вразливими залишаються енергетична незалежність та рівень тінзації економіки.

Для зміцнення економічної безпеки авторами обґрунтовано наступні **напрями відновлення економічної безпеки:**

1. Державна політика макроекономічної стабілізації. Одним із ключових механізмів забезпечення економічної безпеки України в умовах воєнного стану є реалізація ефективної державної політики макроекономічної стабілізації. Вона передбачає комплекс заходів монетарного, бюджетного та валютного регулювання, спрямованих на підтримання стабільності національної економічної системи, стримування інфляційних процесів, забезпечення фінансової стійкості держави та підтримку економічної активності бізнесу. Важливу роль у забезпеченні макроекономічної стабільності відіграє Національний банк України, який в умовах воєнного стану застосовує інструменти жорсткішого монетарного регулювання, валютних обмежень та підтримки ліквідності банківської системи. Діяльність НБУ спрямована на недопущення панічних настроїв на фінансових ринках, стабілізацію валютного курсу та підтримання довіри до банківської системи.

Заходи макроекономічної стабілізації:

– забезпечення стабільності бюджетної політики. У воєнних умовах особливої актуальності набуває раціоналізація бюджетних витрат та оптимізація структури державних видатків. Пріоритетними напрямками фінансування залишаються оборонний сектор, соціальний захист населення та критична інфраструктура. Водночас важливим завданням є підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів, цифровізація державних фінансових процесів та посилення контролю за цільовим використанням коштів. Зменшення бюджетного дефіциту можливе шляхом розширення податкової бази, боротьби з тіньовою економікою та стимулювання підприємницької активності. Значну роль у цьому процесі відіграє підвищення ефективності адміністрування податків та впровадження сучасних цифрових технологій фінансового контролю;

– монетарна політика та контроль інфляції. Стимування інфляційного тиску є важливою умовою підтримання економічної стабільності. Монетарна політика повинна забезпечувати баланс між необхідністю фінансування економіки та збереженням стабільності цін. Використання інструментів облікової ставки, операцій на відкритому ринку та

регулювання банківської ліквідності дозволяє підтримувати прогнозованість фінансового середовища;

– валютне регулювання та фінансова стійкість. Валютна політика спрямована на підтримання стабільності національної валюти, забезпечення достатнього рівня міжнародних резервів та регулювання попиту на іноземну валюту. В умовах воєнного стану валютні обмеження можуть застосовуватися як тимчасовий антикризовий інструмент, однак у довгостроковій перспективі важливо поступово переходити до більш гнучкого валютного режиму;

– підтримка підприємницької активності. Макроекономічна стабілізація неможлива без підтримки бізнес-середовища. Державна політика має бути спрямована на створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу, стимулювання інвестицій та відновлення виробничої діяльності підприємств. Особливо важливою є підтримка експортоорієнтованих галузей економіки.

2. Диверсифікація економіки. Диверсифікація економіки є стратегічним механізмом забезпечення економічної безпеки України, оскільки зменшує залежність від окремих галузей, ринків збуту або джерел ресурсів та підвищує стійкість економічної системи до зовнішніх і внутрішніх шоків. У умовах воєнного стану вона набуває особливого значення, оскільки дозволяє швидше адаптувати економіку до нестабільної ситуації та зменшити негативні наслідки втрат у ключових секторах.

Напрямами диверсифікації економіки:

– розширення структури економіки. Диверсифікація передбачає розвиток нових галузей економіки та зміцнення вже існуючих секторів із високим потенціалом росту. Зокрема, у післявоєнний період важливо стимулювати розвиток високотехнологічних та інноваційних секторів, цифрової економіки, відновлюваної енергетики та переробної промисловості. Це дозволяє зменшити залежність від традиційних галузей, таких як металургія та сільське господарство, що особливо чутливі до зовнішніх шоків і бойових дій;

– диверсифікація ринків збуту. Перспективним напрямом є зменшення залежності від окремих зовнішніх ринків за рахунок розширення торговельних партнерів та виходу на нові регіональні та міжнародні ринки. Це включає активну інтеграцію до європейських ринків, поглиблення співпраці з країнами Азії та Близького Сходу, а також розви-

ток логістичних та транспортних альтернатив для безпечного експорту продукції;

– диверсифікація джерел ресурсів. Воєнні дії продемонстрували критичну важливість енергетичної та ресурсної безпеки. Диверсифікація джерел енергопостачання, сировини та імпортованих компонентів дозволяє зменшити ризики перебоїв у виробничих процесах та підвищити стійкість промисловості й сільського господарства. Важливим напрямом є розвиток відновлюваної енергетики та локального виробництва критично важливих ресурсів;

– підтримка малих та середніх підприємств. Диверсифікація економіки неможлива без розвитку малого та середнього бізнесу, який забезпечує зайнятість, гнучкість ринку та інноваційність. Створення сприятливого регуляторного середовища, стимулювання підприємницької діяльності та доступ до фінансових ресурсів сприяють зниженню концентрації економіки та підвищенню її адаптивності;

3. Захист внутрішнього ринку. Захист внутрішнього ринку є важливим механізмом забезпечення економічної безпеки України, особливо в умовах воєнного стану, коли зростає ризик надмірної залежності від імпорту, порушення конкурентного середовища та витіснення вітчизняних виробників. Державна політика у цій сфері має бути спрямована на підтримку національного виробництва, забезпечення продовольчої та товарної безпеки, а також створення рівних умов конкуренції для українського бізнесу.

Заходи захисту внутрішнього ринку:

– підтримка національного виробника. Одним із пріоритетних напрямів є стимулювання розвитку вітчизняних підприємств через державні програми підтримки, податкові стимули та пільгове кредитування. Підтримка виробників дозволяє зберігати робочі місця, забезпечувати стабільні податкові надходження до бюджету та зменшувати залежність економіки від імпортованої продукції;

– митно-тарифне регулювання. Важливим інструментом захисту внутрішнього ринку є ефективна митна політика, яка передбачає застосування тарифних та нетарифних обмежень для захисту стратегічно важливих галузей економіки. Водночас митне регулювання має бути збалансованим, щоб не створювати надмірних бар'єрів для міжнародної торгівлі та не спричиняти дефіцит критично важливих товарів;

– забезпечення продовольчої безпеки. В умовах війни особливого значення набуває захист внутрішнього продовольчого ринку. Держава повинна стимулювати виробництво базових продуктів харчування, підтримувати фермерські господарства та забезпечувати стабільність цін на соціально значущі товари. Це дозволяє зменшити ризики соціальної напруги та забезпечити доступність продуктів харчування для населення;

– антидемпінгова політика та справедлива конкуренція. Важливим напрямом є запобігання недобросовісній конкуренції з боку іноземних виробників шляхом застосування антидемпінгових заходів та контролю якості імпортованої продукції. Забезпечення рівних умов конкуренції стимулює розвиток національного бізнесу та підвищує якість вітчизняної продукції;

– розвиток внутрішнього споживчого попиту. Підтримка купівельної спроможності населення через соціальні програми, стабілізацію ринку праці та зростання доходів громадян сприяє розширенню внутрішнього ринку. Сильний внутрішній попит стимулює виробництво та створює додаткові можливості для розвитку бізнесу.

4. Прозорість та боротьба з корупцією.

Підвищення рівня прозорості державного управління та ефективна боротьба з корупцією є критично важливими умовами забезпечення економічної безпеки України, особливо в умовах воєнного стану. Корупція знижує ефективність використання державних ресурсів, погіршує інвестиційний клімат, посилює соціально-економічну нерівність та підриває довіру населення і міжнародних партнерів до державних інституцій. Ключову роль у системі антикорупційної політики відіграють спеціалізовані державні органи, зокрема Національне антикорупційне бюро України та Національне агентство з питань запобігання корупції, діяльність яких спрямована на виявлення, розслідування та запобігання корупційним правопорушенням. Умови воєнного часу не повинні призводити до зниження рівня інституційного контролю, хоча оперативність управління іноді вимагає спрощення адміністративних процедур.

Заходи поліпшення прозорості державного управління та боротьби з корупцією:

– цифровізація державного управління. Одним із найбільш ефективних інструментів підвищення прозорості є цифровізація державних послуг та фінансових процесів. Використання електронних систем державних

закупівель, онлайн-платформ контролю за бюджетними витратами та автоматизованих податкових сервісів зменшує людський фактор і мінімізує можливості для корупційних зловживань;

– прозорість бюджетних витрат. Важливим напрямом є посилення громадського та міжнародного контролю за використанням бюджетних коштів, особливо у сфері оборонних закупівель і відновлення інфраструктури. Публічність фінансової інформації дозволяє підвищити ефективність використання ресурсів та зміцнити довіру міжнародних донорів, які надають фінансову підтримку Україні;

– удосконалення законодавчої бази. Ефективна боротьба з корупцією потребує постійного вдосконалення антикорупційного законодавства, посилення відповідальності за корупційні правопорушення та гармонізації національних правових норм із міжнародними стандартами. Особливу увагу необхідно приділяти контролю за державними закупівлями, використанням міжнародної фінансової допомоги та управлінням державними активами;

– розвиток інституційної довіри. Формування прозорого економічного середовища передбачає підвищення рівня довіри суспільства до державних інституцій. Це досягається через відкритість інформації, громадський контроль за діяльністю органів влади та впровадження міжнародних антикорупційних стандартів управління;

– боротьба з корупцією. Посилення антикорупційної політики має комплексний позитивний ефект для економіки: збільшення обсягів іноземних інвестицій; підвищення ефективності державних витрат; зміцнення фінансової стабільності; зростання міжнародної репутації держави; стимулювання розвитку підприємництва.

5. Міжнародна підтримка. Міжнародна підтримка є важливим механізмом забезпечення економічної безпеки України, особливо в умовах воєнного стану, коли внутрішніх ресурсів часто недостатньо для фінансування оборонних потреб, відновлення критичної інфраструктури та стабілізації економіки. Допомога міжнародних партнерів сприяє збереженню макроекономічної стійкості, підтримці соціальних програм, розвитку стратегічних секторів та інтеграції України в глобальні економічні процеси.

Напрями міжнародної підтримки:

– фінансова допомога та кредити. Одним із ключових напрямів міжнародної під-

тримки є надання фінансової допомоги та кредитів від міжнародних організацій і країн-партнерів. Це дозволяє покривати дефіцит бюджету, фінансувати оборонні та соціальні програми, підтримувати ліквідність банківської системи та забезпечувати валютну стабільність. Важливо, щоб ці ресурси використовувалися прозоро та ефективно, відповідно до умов донорів та міжнародних стандартів фінансового контролю;

- технічна та експертна підтримка. Міжнародні партнери надають не лише фінансові ресурси, а й експертну допомогу у сфері макроекономічного управління, відновлення критичної інфраструктури, модернізації промислових та енергетичних систем. Така підтримка сприяє підвищенню ефективності державного управління та зміцненню інституційної спроможності України;

- сприяння зовнішньоторговельним зв'язкам. Міжнародні організації та торговельні партнери допомагають Україні зберегти експортні ринки та відкривати нові торговельні можливості. Це особливо важливо для аграрного та промислового секторів, які формують значну частку валютних надходжень та забезпечують макроекономічну стабільність держави. Співпраця з міжнародними логістичними та транспортними операторами дозволяє переорієнтувати експортні потоки та зменшити втрати від блокади портів;

- міжнародна підтримка у сфері безпеки та оборони. Окремим напрямом є військово-технічна допомога та фінансування оборонного сектору, що прямо впливає на економічну безпеку країни. Залучення сучасного озброєння, техніки та технологій підвищує обороноздатність держави, а отже – стабільність економічного середовища, оскільки безпека та економічна стабільність тісно взаємопов'язані.

- контроль та прозорість використання міжнародної допомоги. Для підвищення ефективності міжнародної підтримки важливо впроваджувати системи контролю та моніторингу, що забезпечують цільове використання ресурсів, запобігання зловживанням та корупційним ризикам. Прозоре адміністрування міжнародних грантів та кредитів сприяє зміцненню довіри донорів і стимулює подальшу співпрацю.

Висновки. Несприятливий зовнішньоекономічний контекст, продовження війни та необхідність відновлення зруйнованої інфраструктури ставлять перед Україною нові виклики. Проте адаптація економіки,

реформи та міжнародне партнерство створюють передумови для поступового відновлення та зростання.

Сучасний стан економічної безпеки України в умовах воєнного стану характеризується одночасною наявністю як значних викликів, так і перспектив для подальшого економічного розвитку. Війна стала потужним дестабілізуючим фактором, який спричинив руйнування виробничого потенціалу, порушення логістичних зв'язків, демографічні втрати та посилення макроекономічних дисбалансів. Водночас кризова ситуація стимулює структурну трансформацію економіки, пришвидшує цифровізацію та інтеграційні процеси з міжнародними економічними системами.

Одним із головних викликів залишається необхідність відновлення економічного потенціалу країни після руйнувань інфраструктури та виробничих потужностей. Відновлення економіки потребуватиме значних інвестиційних ресурсів, сучасних технологій та ефективної державної політики відновлення. Особливо важливим є подолання наслідків демографічних втрат, які формують довгострокові ризики для ринку праці, соціальної системи та економічного зростання.

Значним викликом залишається підтримання макроекономічної стабільності в умовах високих військових витрат і обмежених внутрішніх ресурсів. Зростання державного боргу та залежність від зовнішнього фінансування створюють додаткові фінансові ризики. Водночас міжнародна фінансова підтримка формує можливості для стабілізації економіки та реалізації програм відновлення інфраструктури та виробничого сектору.

Перспективним напрямом розвитку є диверсифікація національної економіки, розвиток високотехнологічних галузей, цифрової економіки та відновлюваної енергетики. Це дозволить зменшити залежність від традиційних сировинних секторів та підвищити конкурентоспроможність української продукції на міжнародних ринках. Також значні перспективи пов'язані з подальшою європейською інтеграцією України, розширенням експортних можливостей та адаптацією економічного законодавства до міжнародних стандартів.

Важливим напрямом є посилення інституційної спроможності держави у сфері боротьби з корупцією, забезпечення прозорості державних фінансів та цифровізації управлінських процесів. Використання сучасних інформаційних технологій дозволить підвищити ефективність державного управління,

мінімізувати корупційні ризики та покращити інвестиційний клімат.

Отже, майбутній розвиток економічної безпеки України залежатиме від здатності держави ефективно поєднувати заходи стабілізації економіки з довгостроковими струк-

турними реформами. Подолання наслідків війни та реалізація потенціалу післявоєнного економічного відновлення можуть стати основою для формування нової моделі стійкого та інноваційно орієнтованого розвитку національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Геєць В. М. Структурні зміни та економічний розвиток України : монографія. Київ : НАН України, 2023. 304 с.
2. Лібанова Е. М. Соціально-демографічні трансформації в Україні в умовах воєнного стану. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 3 (53). С. 5–18. URL: <https://dse.org.ua> (дата звернення: 10.02.2026).
3. Мунтян В. І. Економічна безпека України: методологія оцінювання та механізми забезпечення. *Економіка України*. 2022. № 7. С. 4–18.
4. Барановський О. І. Фінансова безпека держави в умовах глобальних викликів. *Фінанси України*. 2023. № 2. С. 7–23.
5. Іванов С. В., Петренко О. А. Економічна безпека України в умовах воєнного стану: сучасні виклики та інструменти державної політики. *Економіка та держава*. 2024. № 1. С. 12–18. URL: <http://www.economy.in.ua> (дата звернення: 12.02.2026).
6. Світовий банк. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3). 2024. URL: <https://www.worldbank.org> (дата звернення: 12.02.2026).
7. Міжнародний валютний фонд. Ukraine: Extended Fund Facility Arrangement. 2023–2025. URL: <https://www.imf.org> (дата звернення: 12.02.2026).
8. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність. 2023–2025. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 12.02.2026).
9. Національний банк України. Інфляційний звіт. Київ, 2023–2024. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 10.02.2026).
10. Закон України «Про національну безпеку України» № 2469-VIII від 21.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 10.02.2026).
11. Міністерство економіки України. Оцінка стану економіки України в умовах воєнного стану: аналітичний огляд. Київ, 2024. URL: <https://me.gov.ua> (дата звернення: 10.02.2026).
12. Державна служба статистики України. Статистичний щорічник України 2024 / За ред. І. Є. Вернера. Київ : Держстат України, 2025. 273 с.
13. European Commission. Economic Forecast for Ukraine. Brussels, 2024. URL: <https://ec.europa.eu> (дата звернення: 10.02.2026).
14. Центр економічної стратегії. Економічні втрати України внаслідок війни: аналітичний звіт. Київ, 2023. URL: <https://ces.org.ua> (дата звернення: 10.02.2026).
15. Razumkov Centre. Економічна безпека України: виклики та загрози. Київ, 2024. URL: <https://razumkov.org.ua> (дата звернення: 10.02.2026).

REFERENCES:

1. Heiets, V.M. (2023), *Strukturni zminy ta ekonomichni rozvytok Ukrainy* [Structural Changes and Economic Development of Ukraine], Kyiv, NAS of Ukraine.
2. Libanova, E.M. (2023), "Socio-demographic transformations in Ukraine under martial law", *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika* [Demography and Social Economy], [Online], vol. 3, pp. 5–18, available at: <https://dse.org.ua> (accessed: 10 February 2026).
3. Muntian, V.I. (2022), "Economic security of Ukraine: methodology of assessment and mechanisms of provision", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 7, pp. 4–18.
4. Baranovskyi, O.I. (2023). "Financial security of the state under global challenges", *Finansy Ukrainy*, vol. 2, pp. 7–23.
5. Ivanov, S.V. and Petrenko, O.A. (2024), "Economic security of Ukraine under martial law: modern challenges and instruments of public policy", *Ekonomika ta derzhava*, [Online], vol. 1, pp. 12–18, available at: <http://www.economy.in.ua> (accessed: 12 February 2026).

6. World Bank (2024), “*Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3)*”, available at: <https://www.worldbank.org> (accessed: 12 February 2026).
7. International Monetary Fund (2023–2025), “*Ukraine: Extended Fund Facility Arrangement*”, available at: <https://www.imf.org> (accessed: 12 February 2026).
8. National Bank of Ukraine (2023–2025) “*Financial Stability Report*”, available at: <https://bank.gov.ua> (accessed: 12 February 2026).
9. National Bank of Ukraine (2023–2024), “*Inflation Report*”, available at: <https://bank.gov.ua> (accessed: 10 February 2026).
10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine “On National Security of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (Accessed: 10 February 2026).
11. Ministry of Economy of Ukraine (2024), “*Assessment of the state of the economy of Ukraine under martial law: Analytical review*”, available at: <https://me.gov.ua> (accessed: 10 February 2026).
12. State Statistics Service of Ukraine (2025), “*Statistical Yearbook of Ukraine 2024*”, Kyiv, Ukraine.
13. European Commission (2024), “*Economic Forecast for Ukraine*”, available at: <https://ec.europa.eu> (accessed: 10 February 2026).
14. Centre for Economic Strategy (2023), “*Economic losses of Ukraine as a result of the war: Analytical report*”, available at: <https://ces.org.ua> (accessed: 10 February 2026).
15. Razumkov Centre (2024), “*Economic security of Ukraine: Challenges and threats*”, available at: <https://razumkov.org.ua> (accessed: 10 February 2026).

Дата надходження статті: 16.02.2026
Дата прийняття статті: 10.03.2026
Дата публікації статті: 24.03.2026